

УДК 811.133.1

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/56-4-29>

Юлія КУЗНЕЦОВА,

orcid.org/0000-0003-2152-8595

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри германської філології та перекладу

Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

(Полтава, Україна) *yulia_france@ukr.net*

ВЖИВАННЯ ГРЕКО-ЛАТИНСЬКИХ ЕЛЕМЕНТІВ У ТЕРМІНОЛОГІЇ БУДІВНИЦТВА ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ

Стаття присвячена проблемі вживання латинських і грецьких елементів у формуванні термінів будівництва французької мови.

Серед французьких лінгвістів традиційно існує точка зору про розподіл лексики загальнонаціональної французької мови на два великих шари – слова так званого народного фонду (лексичні одиниці з вульгарної латини, кельтські, германські) та «вчені» або «книжні» слова, представлені в основному греко-латинізмами. Така класифікація відповідає діахронічному плану дослідження мови. В синхронному плані система французької мови являє собою сукупність словотвірних типів, головною особливістю яких полягає в тому, що вони побудовані частково на народній основі, а частково на книжній. Елементи «вченого» фонду беруть активну участь у творенні термінів за суфіксальними і префіксальними словотвірними моделями. Проте існує точка зору, представлена Г. Марчаном і П. Гіро, про автономність народної та «вченої» систем суфіксальної деривації.

Дослідження суфіксальних похідних термінів будівництва демонструє відсутність суто автономних словотвірних моделей. Традиційними є моделі, де книжна основа сполучається, як з книжним, так і з народним суфіксом, а народна основа з книжним суфіксом. Це призводить до появи синонімів у термінології будівництва.

Проаналізовані також префіксальні словотвірні моделі за участю префіксальних формантів «вченого» фонду. Французька мова практично не має «автохтонних» префіксів і використовує форманти латинського або грецького походження, серед яких розрізняють «народні» і «вчені», причому спеціальна термінологія віддає перевагу останнім. Визначено, що «науковим» префіксам притаманні узагальнено-оціночні значення.

Виявлено, що елементи латинського і грецького походження сприяють також появі дериватів-комполітів у французькій будівельній термінології. Їх особливість полягає в утворенні за словотвірною моделлю $R_1savant + R_2savant$, яка є відмінною від традиційної моделі утворення складних слів французького типу.

Ключові слова: латинізм, деривація, суфіксація, префіксація, композиція, словотвірна модель.

Yulia KUZNETSOVA,

orcid.org/0000-0003-2152-8595

PhD (Philology),

Associate Professor at the Department of Germanic Philology and Translation

National University "Yuri Kondratyuk Poltava Politechnic"

(Poltava, Ukraine) *yulia_france@ukr.net*

THE USE OF LATIN AND GREEK ELEMENTS IN FRENCH BUILDING TERMINOLOGY

This article is devoted to the problem of the use of Latin and Greek elements in the formation of the French language building terms.

Some French linguists stand for a traditional point of view about the division of the national French language vocabulary into two large layers – words of the so-called popular fund (lexical units from vulgar Latin, Celtic, Germanic) and “scientific” or “bookish” words, represented mainly by Latinisms and Greek borrowings. This classification corresponds to the diachronic plan of language research. In the synchronic plan, the system of the French language is a set of word-building types, the main feature of which is that they are built partly on a popular basis, and partly on a bookish basis. Elements of the “scientific” fund take an active part in the creation of terms according to suffix and prefix word-building patterns. However, there is a point of view presented by H. Marchand and P. Giraud about the autonomy of popular and “scientific” systems of suffix derivation.

The study of suffix-derived building terms demonstrates the absence of purely autonomous word-building patterns. The patterns where the bookish base is combined with both the book and popular suffixes, and the popular base with the bookish suffix are traditional. This leads to the appearance of synonyms in French building terminology.

Prefix word-building patterns with the participation of prefix formants of the “scientific” fund were also analyzed. The French language has practically no “autochthonous” prefixes and uses formants of Latin or Greek origin, among

which "popular" and "scientific" are distinguished, and special terminology prefers the latter. It was determined that "scientific" prefixes have generalized and evaluative values.

It was found that elements of Latin and Greek origin also contribute to the appearance of composite derivatives in French building terminology. Their peculiarity lies in the formation according to the R_1 savant + R_2 savant word-building pattern, which is different from the traditional pattern of the formation of complex words of the French type.

Key words: latinism, derivation, suffixation, prefixation, compounding, word-building pattern.

Постановка проблеми. Існує традиційний розподіл лексики загальнонаціональної французької мови на два великих шари – слова народного фонду, до якого належать лексичні одиниці з вульгарної латини, кельтські, германські елементи, та, так званий, «вчений» фонд (в основному латинізм, що потрапили до французької книжковим шляхом (Bally, Blochwitz, Runkewitz, Dauzat).

Ця класифікація знаходить своє місце в етимологічному розподілі французької будівельної термінології (БТ) і відповідає діахронічному плану. Це латинізм та греко-латинізм, що потрапили до французької мови як запозичення або являють собою утворення французьких вчених (переважно середньовічних) шляхом сполучення «книжних» коренів та афіксів для створення «слів, які не існували в інших мовах» (Guiraud, 1968: 33). Терміни так званого «вченого» фонду з'явилися у вокабулярі французької вже після того моменту, як вона стала самостійною мовою. За часом надходження їх можна датувати, головним чином, XIV–XVI сторіччями, періодом формування наукової термінології французької мови. Терміни «вченого» походження позначають не лише архітектурно-будівельні поняття (plinthe, pylone), але й широко входять до міжгалузевої наукової лексики, яка представлена абстрактними (conception, condition), фізико-математичними (pression, resistance, diamètre), хімічними (oxyde, anhydrite), загально-науковими поняттями (theorie, methode, phenomène) та ін.

Терміни «вченого» фонду в основному представлені латинізмами та похідними від них: лат. confectio → confection (спорудження, виготовлення); лат. factor → facteur (фактор, коефіцієнт); лат. fixus → fixe (закріплений); лат. expansio → expansion (розширення).

Аналіз досліджень. Отже, однією з особливостей дериваційної системи сучасної французької мови є наявність у французькій лексиці двох значних шарів слів: народного фонду і «вченого» або так званого «книжного» фонду. Лінгвісти базуються звичайно на цьому положенні, аналізуючи сутність словотвірних процесів (Bally, Marouzeau, Wagner). Можна стверджувати, що система французької мови на сучасному етапі являє собою в синхронному плані сукупність слвотвірних типів (СТ), головна особливість яких полягає

в тому, що вони побудовані частково на народній основі, а частково на книжній.

Відмінною рисою латинізмів є повна асиміляція до французької мови, легкість, з якою вони приймають французьку вимову. Завдяки генетичній спорідненості латинізм простіше пов'язати з французькими словами – мотивація між ними ясніша (couleur і colorer, coloration). О. Соважо відзначає, що філологи не вважають надходження запозичень із латини за іншомовні ("comme etant des corps etrangers") і використовують латинську лексику як власний національний фонд (Sauvageot, 1964: 227). Оскільки будівельна лексика є органічною частиною загальнонаціональної мови, класична та народна латина стала джерелом, що поповнило будівельну лексику. Таким чином, для французької терміносистеми будівництва характерним є домінування похідних від класичної, народної або середньовічної латини: force f (сила, зусилля) – з пізньолат. fortia від лат. fortis (сильний); membrane f (перебірка; діафрагма) – від лат. membrana; arc m (арка, арочна ферма) – від лат. arcus, які відносяться до досить різноманітних понятійних категорій, таких як населені пункти (ville, cite), будівельні матеріали (beton, bitume), типи будівель та приміщень (chateau, palais, edifice), їх конструктивні елементи (pan, paroi, pignon), назви виробничих дій (laminer, flechir, joindre), фізичних та природних явищ (alluvion, lumiere, segregation), інструментів або знарядь праці (trepan, treuil), якостей, притаманних будівельним матеріалам, спорудам (stable, rigide, solide, souple), типи ґрунтів, порід (alumine, grès) і т. ін.

Г. Марчанд вважає за доцільне розглядати похідні, що виникають на народній основі, і похідні на книжній основі як дві співіснуючі системи, кожна із яких повинна вивчатись та розглядатись окремо, оскільки система на народній основі дає похідні з суфіксами народного утворення, а книжна система – лише з книжними суфіксами (Marchand). Думку про автономність «народної» і «вченої» систем суфіксації підтримує також П. Гіро (Guiraud).

Рівним чином існує думка про розподіл префіксальної системи французької мови на «народні» та «вчені» або «книжні» префікси (Guiraud).

Мета статті. Метою даного дослідження є аналіз ролі латинських, подекуди грецьких елементів у формуванні французьких будівельних термінів, визначення тенденцій функціонування морфем латинського походження в дериваційних процесах у сфері французької БТ, виявлення основних словотвірних моделей (СМ) за участю формантів «книжного» фонду, що сприяють поповненню спеціальної термінології французької мови.

Вклад основного матеріалу. Аналіз етимологічного складу французької БТ вказує, що «народні» твірні основи (ТО) становлять 56,3%, а «книжні» – 32% із 929 термінів – верхівок термінотвірних гнізд. Певну перевагу, що віддається у дериваційних процесах основам народного походження, можна пояснити тим, що терміни будівництва, як однієї з найдавніших галузей виробництва, тісно пов'язані з народною ремісничою лексикою.

Розгляд суфіксальних словотвірних процесів французької БТ демонструє традиційні регулярні утворення за такими моделями:

книжна основа + книжний суфікс: évacuer → évacuation, incurver → incurvation, mobile → mobilité;

народна основа + книжний суфікс: fiable → fiabilité, durer → durable → durabilité;

книжна основа + народний суфікс: condition → conditionner → conditionnement, aérer → aérage, malaxer → malaxage.

Виявлено, що 9,4% ТО народного походження здатні поєднуватись із книжними суфіксами (особливо з -ation), а 29,8% книжних ТО утворюють похідні будівельні терміни з народними суфіксами, серед яких найбільш частотними є -age та -(e)ment.

Спостерігаються випадки утворення паралельних похідних від однієї ТО як зі «своїм», так і з «чужим» суфіксом, але з різною семантикою: étanche (герметичний) → étanchéité (герметичність) і étanche (герметичний) → étanchement (герметизація).

В процесі взаємопереплетіння народних та книжних словотвірних пар виникають синоніми: finir → finition і finissage (оздоблення), métal → métalliser → métallisation і métalisation (металізація).

Префіксальна система французької мови є також досить розвиненою, але у французькій дериваційній системі наявний лише 1 власний префікс (le préfixe autochton) me-/mes- від давньофранцузького mis. Таким чином, французька префіксація використовує форманти латинського та грецького походження, серед яких розрізняють «народні» і «вчені» (Mitterand, 1976: 32). «Народні» розгляда-

ють, як більш продуктивні, але мова науки і техніки віддає перевагу останнім (Guilbert). «Народні» і «вчені» префікси вільно сполучаються як з «своїми», так і з «чужими» коренями.

Згідно до значення «вчених» формантів префіксальні СМ, за якими реалізуються утворення будівельних термінів, поділяємо на кілька груп:

– СМ із значенням локативності. Це найчисленніша група, до якої входять такі СМ, як anti₁- + N (antichambre); contre- + N (contre-facade), contre- + V (contre-latter); contre- + Adj (contre-coude); extra- + N (extra-dos); infra- + N (infrastructure), inter- + N, inter- + Adj (intercommunication, interurbain); intra- + N, intra- + Adj (intradoss, intra-urbain); trans- + N, trans- + V (transparoi, transmettre);

– СМ із значенням інтенсифікації, де ступінь інтенсивності ознаки або дії виражається за допомогою «наукових» префіксів. Це такі СМ, як super- + N (supertrancheuse); ultra- + N (ultra-filtre), ultra- + Adj (ultra-rapide). За даними П. Жільбера в сучасному французькому словотворі префікси інтенсивності є активними і продуктивними (Guilbert), але в БТ ця тенденція не є провідною, що можна пояснити емоційною знебарвленістю термінологічної лексики.

– СМ із значенням опозиційності. Охоплює СМ із значенням протидії, протиставлення: anti₂- + N, anti₂- + Adj (antisol, antiputride); contre- + N (contrevent); para- + N (paravent).

– СМ із значенням темпоральності (передування або наступність): post- + N (postcontrainte), post- + Adj (postcontraint); pre- + N (prechauffage), pre- + Adj (precoulé); pre- + V (preétablir). Хоч префікси post- та pre- в сучасній французькій мові мають значення відповідно наступності і передування не лише в часі, але й в просторі, в семантиці БТ темпоральна однозначність є їх відмінною рисою для похідних будівельних термінів;

– СМ із значенням негативності, носіями даної семи є префікси dis-, in- (im-, ir-), non-: dis- + N (discontinuité); in- + Adj, in- + N, in- + V (inoxidable, imposable, insonoriser); non- + N, non- + Adj (non-destruction, non-armé);

– кваліфікативні СМ: СМ, що вводять ідею новизни: neo- + Adj (neogothique), neo- + N (neoclassicisme); СМ, що вводять ідею розміру: micro- + N (microbetonnière), micro + Adj (microgrenu); рівності: iso- + Adj (isostatique);

– СМ із значенням: самостійності: auto- + Adj – autoporteur; множинності: poly- + N – polypropylène, polystyrène, що мають незначну кількість.

Елементи латинського, рівним чином і грецького походження, сприяють також появи

дериватів-комполітів у французькій БТ. До цього типу відносимо терміни побудовані шляхом поєднання двох або більшої кількості коренів або основ, які являють собою морфеми «вченого» походження, позбавлені автономності у французькій мові. Цей тип словоскладення є дуже давнім і вважається плідним для термінології (Mitterand). В проаналізованій БТ кількість складних слів греко-латинського типу незначна – *polymère*, *hydrophobe*, *hydrofuge*. Ці особливості формантів свідчать про достатній ступінь їх асиміляції французькою мовою.

Специфіка утворення таких комполітів полягає в тому, що на відміну від складних слів французького типу, вони утворюються не на базі словосполучень. Основи, що входять до складної одиниці, являють собою «вчені» кореневі морфеми, позбавлені автономності у французькій мові. «Вчені» латинські морфеми сполучаються з терміоелементами латинського або грецького походження, а відношення між компонентами таких комполітів морфологічно оформлені, що не характерне для складних слів французького типу. Формальною ознакою виступають з'єднувальні голосні -o-, -i-, рідше -a-.

Терміни-комполіти греко-латинського типу побудовані за єдиною СМ: $R_1savant + R_2savant$, де кореневі морфеми не мають статусу автономності у французькій мові: *homogène*, *ichnographie*. Такі комполітні терміни є зручним матеріалом для подальших як власно дериваційних: *homogène* → *homogèneite*, *heterogène* → *heterogeneite*,

ichnographie → *ichnographique*, так і невласно дериваційних похідних (конверсивів): *neorène* (nom) → *neorène* (adj) у термінологічному словосполученні *plithe neorène*.

Висновки. Здійснений аналіз демонструє, що французька дериваційна система володіє досить значною кількістю ТО латинського походження і широким інвентарем «книжних» суфіксальних формантів. Наше дослідження також дозволяє стверджувати, що елементи так званого «вченого» фонду характеризуються високим рівнем асиміляції у системі французького словотвору. Так, суфіксальні СМ демонструють вільну сполучуваність «народних» ТО з «книжними» суфіксами і навпаки, що призводить до синонімії будівельних термінів.

У системі французької префіксальної деривації переважають форманти латинського і грецького походження. Дослідження префіксальних СМ у сфері будівництва виявляє, що «народні» і «вчені» префікси вільно сполучаються як із словами народного, так і книжного фонду, що свідчить про суто етимологічну природу такого розподілу.

Латинські та грецькі терміоеlementи також посприяли формуванню комполіт за СМ $R_1savant + R_2savant$, яка є відмінною від традиційної моделі утворення складних слів французького типу, оскільки вони утворюються не на базі словосполучень.

Подальші розвідки з даної тематики можуть бути здійснені у сфері граматикалізації та лексикалізації дериватів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bally Ch. *Linguistique générale et linguistique française*. Francke, 1965. 440 p.
2. Blochwitz W., Runkewitz W. *Neologismen der französischen gegenwartssprache*. Berlin, 1971. 549 p.
3. Dauzat A. *Histoire de la langue française*. Payot, 1930. 588 p.
4. Guilbert L. *La creativite lexicale*. P., 1975. 285 p.
5. Gilbert P. *Le francais de demain (la prefixation)*. *Le francais dans le monde*. P., 1973. № 99 (septembre). P. 52–54.
6. Guiraud P. *Les mots savants*. Paris: Presse Universitaires de France, 1968. 122 p.
7. Marchand H. *Esquisse d'une description des principales alternances derivatives dans le francais d'aujourd'hui*. *Studia Linguistica*, 1955. Vol. 5. № 12. P. 95.
8. Marouzeau J. *Notre langue*. P.: Libr. Delagrave, 1955. 280 p.
9. Mitterand H. *Les mots francais*. Paris: Presse Universitaire de France, 1976. 128 p.
10. Sauvageot Au. *Portrait du vocabulaire francais*. Paris: Libr. Larousse, 1964. 288 p.
11. Wagner R.L. *Reflexions à propos des mots construits en francais*. *Bulletin de la Societe linguistique de Paris*. P., 1968. T. 63. P. 66–194.

REFERENCES

1. Bally Ch. *Linguistique générale et linguistique française* [General and French linguistics]. Francke, 1965. 440 p. [in French].
2. Blochwitz W., Runkewitz W. *Neologismen der französischen gegenwartssprache* [Neologisms in contemporary French]. Berlin, 1971. 549 p. [in German].
3. Dauzat A. *Histoire de la langue française* [French language history]. Payot, 1930. 588 p. [in French].
4. Guilbert L. *La creativite lexicale* [Lexical creativity]. P., 1975. 285 p. [in French].
5. Gilbert P. *Le francais de demain (la prefixation)* [The French of tomorrow (prefixation)]. *Le francais dans le monde*, 1973. № 99 (septembre). P. 52–54 [in French].

6. Guiraud Les mots savants [Scientific words]. Paris: Presse Universitaires de France, 1968. 122 p. [in French].
7. Marchand H. Esquisse d'une description des principales alternances derivatives dans le francais d'aujourd'hui [Outline of a description of the main derivative alternations in modern French]. *Studia Linguistica*, 1955. Vol. 5. № 12. P. 95. [in French].
8. Marouzeau J. Notre langue [Our language]. Paris: Libr. Delagrave, 1955. 280 p. [in French].
9. Mitterand H. Les mots francais [French words]. Paris: Presse Universitaire de France, 1976. 128 p. [in French].
10. Sauvageot Au. Portrait du vocabulaire francais [French vocabulary Portrait]. Paris : Libr. Larousse, 1964. 288 p. [in French].
11. Wagner R.L. Reflexions à propos des mots construits en francais [Reflections on constructed words in French]. *Bulletin de la Societe linguistique de Paris*, P., 1968. T. 63. P. 66–194 [in French].